

**АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**

В умовах існуючої практики фінансування видатків державних цільових фондів за рахунок бюджетних коштів, актуальним постає оцінка масштабів даних процесів. Адже їх великі обсяги свідчатимуть про можливі проблеми збалансованості фінансових ресурсів системи соціального страхування (ФРСС), що зумовить необхідність підвищення ефективності управління ними у довгостроковій перспективі. Завданнями дослідження є аналіз складу та структури ФРСС в розрізі власних та залучених джерел загалом по Україні та по окремих видах соціального страхування, динаміки показників упродовж 2002-2007 рр.

В таблиці 1 представлено дані про формування фінансових ресурсів соціального страхування по Україні.

Таблиця 1

Обсяги фінансових ресурсів соціального страхування України упродовж 2002-2007 рр. в розрізі окремих видів, млн. грн.

Вид соціального страхування	2002	2003	2004	2005	2006	2007
На випадок безробіття	1531,36	1686,51	2153,63	2615,71	2795,9	3728,1
З тимчасової втрати працездатності	1909,26	2260,44	3157,85	4896,51	7257,65	5515,42
Від нещасних випадків на виробництві	1018,69	1205,54	1575,04	2037,71	2382,99	3020
Пенсійне	21166,55	24736,07	39249,79	62477,21	69200,99	97856,88
Разом	25625,86	29888,56	46136,31	72027,13	81637,53	110120,40
Темп зміни фінансових ресурсів соціального страхування,%	-	116,6	154,4	156,1	113,3	134,9

Дані табл.1 свідчать про те, що обсяги фінансових ресурсів соціального страхування України невпинно зростають. Так, якщо у 2002 році вони склали 25,63 млрд. грн., то у 2007 році збільшились у п'ять раз – до 110,12 млрд. грн., проте темпи росту упродовж аналізованого періоду суттєво відрізняються. Зокрема, найшвидшими темпами вони зросли у 2004-2005 рр., коли темпи склали 55%. У 2003 та 2006 роках таких високих темпів не спостерігались –

близько 15%. Ці дані свідчать про те, що у 2004-2005 рр. система соціального страхування зазнала суттєвих змін, що і зумовила такий різкий ріст її фінансових ресурсів.

По-перше, найшвидшими темпами за аналізований період зростали фінансові ресурси пенсійного страхування та страхування з тимчасової втрати працездатності (останнє за виключенням 2007 року). Саме вони і зумовлювали такі високі темпи росту фінансових ресурсів соціального страхування у 2004-2006 рр. По-друге, збільшення ресурсів системи соціального страхування відбувалось стрибкоподібно – зростання у 2003-2005 рр., суттєве зменшення у 2006 році та знову зростання у 2007 році. Такі зміни зумовлені в першу чергу суттєвим (на 1%) зменшенням у 2006 році ставок оподаткування по всіх видах соціальних внесків. У 2007 році ставка пенсійного збору збільшилась на таку саму величину на яку зменшилась ставка збору з тимчасової втрати працездатності, що на тлі росту фонду оплати праці в економіці і призвело до збільшення ресурсів соціального страхування.

В таблиці 2 представимо інформацію про фінансові ресурси страхування на випадок безробіття (ФРБ) за період 2002-2007 рр.

Таблиця 2

Динаміка фінансових ресурсів соціального страхування на випадок безробіття за період 2002-2007 рр. (млн. грн.) [104:107]

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Власні фінансові ресурси	1491,03	1676,61	2153,3	2614,76	2786,42	3617,9
1.1. Страхові внески у т.ч.	1484,48	1655,6	2125,86	2596,66	2776,32	3594,8
роботодавці	1199,00	1310,68	1682,97	2006,51	2005,12	2596,24
наймані особи	285,48	344,92	442,89	590,15	771,20	998,56
1.2. Інші	6,55	21,01	27,44	18,1	10,1	23,1
2. Асигнування Державного бюджету	40,33	9,9	0,33	0,95	9,48	110,2
Всього фінансових ресурсів	1531,36	1686,51	2153,63	2615,71	2795,9	3728,1
Частка власних фінансових ресурсів, %	97,37	99,41	99,98	99,96	99,66	97,04
Частка фінансових ресурсів по перерозподілу, %	2,63	0,59	0,02	0,04	0,34	2,96

Як видно із представленої табл.2, величина фінансових ресурсів страхування на випадок безробіття невинно зростає – якщо у 2002 році вони склали 1,53 млрд. грн. то у 2007 році отримано у півтора рази більше – 3,73

млрд. грн. Основна маса ресурсів акумульована за рахунок власних доходів ФСБ – страхових внесків із роботодавців та найманих осіб. Частка таких доходів упродовж аналізованого періоду практично не змінилась – 98% загальної величини ресурсів. Спостерігались періоди (2004-2006 рр.), коли частка доходила до рівня 99,9% за рахунок, того, що суттєво скоротились асигнування з Державного бюджету на безробітних з числа незастрахованих осіб та військовослужбовців, звільнених у зв'язку з реформуванням Збройних сил України. Скорочення частки асигнувань із бюджету може бути пов'язане із скороченням числа осіб, що залишились незастрахованими в загальнообов'язковій системі. Якщо у 2005-2006 спостерігалось уповільнення темпів росту ФРБ, то у 2007 році навпаки – їх різке збільшення порівняно із показником 2006 року майже на 1 млрд. грн. Такий ріст може бути спричинений фактором збільшення величини заробітної плати в економіці країни як основного джерела сплати страхових внесків.

В таблиці 3 представлено інформацію про фінансові ресурси страхування з тимчасової втрати працездатності (ФРТВП) за період 2002-2007 рр.

Таблиця 3

Формування фінансових ресурсів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за період 2002-2007 рр. (млн. грн.) [104:107]

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1.Власні фінансові ресурси	1903,73	2254,09	3148,88	4887,08	6305,55	5483,32
1.1.Страхові внески у т.ч.	1824,76	2176,93	3057,87	4771,82	6174,32	5314,6
роботодавці	1556,41	1856,79	2396,71	3740,07	4839,33	2277,69
наймані особи	268,346	320,137	661,162	1031,74	1334,99	3036,91
1.2.Інші (часткова плата за путівки)	78,97	77,16	91,004	115,26	131,232	168,72
2.Асигнування Державного бюджету	5,53	6,35	8,97	9,43	952,1	32,1
2.1 на виплату допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	5,53	6,35	8,97	9,43	10,3	32,1
2.2 на покриття видатків пов'язаних з виплатою допомоги при народженні дитини	0	0	0	0	941,8	0
Всього фінансових ресурсів	1909,26	2260,44	3157,85	4896,51	7257,65	5515,42
Частка власних фінансових ресурсів, %	99,71%	99,72%	99,72%	99,81%	86,88%	99,42%
Частка фінансових ресурсів по перерозподілу, %	0,29%	0,28%	0,28%	0,19%	13,12%	0,58%

Дані, представлені в табл.3, дозволяють зробити наступні висновки. Упродовж аналізованого періоду обсяг фінансових ресурсів по даному виду страхування має стійку тенденцію до щорічного зростання (за виключенням 2007 року). Так, якщо у 2002 році Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності акумулював 1,9 млрд. грн., то у 2007 році – у два з половиною рази більше 5,5 млрд. грн. Як і передбачалось нами вище, скорочення величини фінансових ресурсів у 2007 році відбулось за рахунок зменшення надходжень від роботодавців, що у свою чергу зумовлено зміною ставки страхового внеску із 2,9% до 1,5%. Основна частина ресурсів (99%) носить характер власних страхових внесків.

Виключенням став 2006 рік, коли майже 941,8 млн. грн. Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності отримано коштів із державного бюджету України як відшкодування видатків пов'язаних з виплатою допомоги при народженні дитини. Слід відмітити, що отримання таких сум було заплановано і у 2005 році в розмірі 158,9 млн. грн., проте вони фактично не були профінансовані. У 2006 році планові надходження по такому виду доходів повинні були б скласти 1,04 млрд. грн., тобто фактичне недофінансування потреби у коштах склало майже 10%. Даний вид асигнувань із Державного бюджету виник починаючи із 2005 року через внесення суттєвих змін до порядку призначення окремих видів допомоги, що фінансувалися Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Зокрема, допомога при народженні дитини почала надаватись у розмірі кратному 22,6 прожиткових мінімумів на одну дитину а її виплата, проведена за рахунок власних страхових внесків, повинна була б компенсуватися Фонду із бюджетних коштів. Проте, як бачимо із табл.2.3, у повній мірі таку компенсацію не було проведено ні у 2005 ні у 2006 роках. Припускаємо, що це стало однією із причин переведення виплат допомоги при народженні дитини та по вагітності і пологах у 2007 році повністю на бюджетне фінансування через установи праці і соціального захисту населення місцевих органів влади.

Збільшення величини фінансових ресурсів у системі соціального страхування з тимчасової втрати працездатності упродовж 2002-2006 рр. у першу чергу зумовлено незмінністю ставок страхових внесків із роботодавців і ростом фонду оплати праці в економіці країни. Прив'язка страхових внесків із найманих осіб до того перевищує їх заробітна плата прожитковий мінімум чи ні, яка відбулась у 2004 році, призвела до суттєвого росту таких надходжень (більш ніж удвічі порівняно із 2003 роком). Зменшення оподаткування роботодавців у 2007 році, знову збільшило роль найманих осіб у формуванні ФРТВП, і тепер вони складають уже більше половини таких коштів.

Динаміку фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві (ФРНВ) упродовж 2002-2007 рр. наведемо в таблиці 4.

Таблиця 4

Формування фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві за період 2002-2005 рр. (тис. грн.) [108:111]

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Власні фінансові ресурси	1018,69	1205,54	1575,04	2037,71	2382,99	3020
1.1. Страхові внески роботодавців	1005,1	1202,23	1568,96	2031,08	2371,51	3005,17
1.2. Добровільні внески	0,31	0,04	0,04	0,05	0,05	0,07
1.3. Інші	13,28	3,27	6,04	6,58	11,43	14,76
2. Асигнування Державного бюджету	0	0	0	0	0	0
Всього фінансових ресурсів	1018,69	1205,54	1575,04	2037,71	2382,99	3020
Частка власних фінансових ресурсів, %	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Частка фінансових ресурсів по перерозподілу, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Як видно із таблиці 4, величина ФРНВ має тенденцію, що характерна іншим цільовим фондам соціального характеру – постійне зростання – від 1 млрд. грн. у 2002 році до фактично отриманих 3 млрд. грн. у 2007 році. Відмінність від фінансових ресурсів по інших видах соціального страхування полягає у тому, що відсутні асигнування із Державного бюджету України, тобто складається ситуація, коли усі ФРНВ носять характер власних.

ФРНВ формуються з деякою нестабільністю, хоча їх загальний тренд безумовно позитивний. Так 2005-2006 рр. характеризувався деяким уповільненням темпів росту – 129,4% та 116,9% від показників відповідно 2004 та 2005 років. У 2007 році спостерігаємо прискорення темпів росту ФРНВ до 126,7% показника 2006 року. Ці темпи росту абсолютно співмірні і аналогічні темпам росту власних фінансових ресурсів по такому виду страхування.

Динаміка фінансових ресурсів пенсійного страхування (ФРПС) упродовж 2002-2007 рр. наведемо в таблиці 5

Таблиця 5

Формування фінансових ресурсів пенсійного страхування за період 2002-2007 рр. [116:119]

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Власні фінансові ресурси	19775,10	22713,05	33106,77	43584,86	51577,02	71970,30
1.1. Страхові внески у т.ч.	18887,40	21437,00	31392,55	41591,41	50560,95	69961,23
роботодавці	17689,75	18897,60	27780,28	37173,74	45385,31	60139,62
наймані особи	1197,65	1263,35	1898,04	2424,22	4159,57	7812,54
1.2. Інші	887,70	1276,05	1714,23	1993,45	1016,07	2009,07
2. Асигнування Державного бюджету	1235,07	1757,01	5994,88	18613,70	17263,00	25618,50
3. Асигнування з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	75,41	90,75	95,73	142,00	144,39	167,50
4. Асигнування з Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання	80,97	175,27	52,40	136,65	216,58	100,58
Всього фінансових ресурсів	21166,55	24736,07	39249,79	62477,21	69200,99	97856,88
Частка власних фінансових ресурсів, %	93,43%	91,82%	84,35%	69,76%	74,53%	73,55%
Частка фінансових ресурсів по перерозподілу, %	6,57%	7,10%	15,27%	29,79%	24,95%	26,18%

Як видно із таблиці 5, динаміка ФРПС упродовж 2002-2007 років має чітко виражену тенденцію до зростання – якщо у 2002 році величина їх обсягу складала 21,12 млрд. грн., то у 2007 вже у п'ять разів більше – 97,8 млрд. грн. Таких темпів росту фінансових ресурсів не має по якому-небудь із розглянутих вище видів соціального страхування. Суттєві зміни сталися і в самій структурі

фінансових ресурсів – якщо у 2002 році власні доходи ПФУ склали 93,4% усіх ФРПС, то у 2007 році уже на 20% менше – 73,55%.

Упродовж аналізованого періоду (за виключенням 2006 року) ріст фінансових ресурсів пенсійного страхування був у більшій мірі зумовлений ростом асигнувань із Державного бюджету ніж акумульованих страхових внесків із роботодавців та найманих осіб. Ступінь перевищення фінансових ресурсів, отриманих по перерозподілу над власними доходами ПФУ у 2004-2005 роках сягав трьох кратного розміру. У 2007 році ситуація нормалізувалась – темпи росту власних доходів та асигнувань із Державного бюджету став співмірним – близько 40%.

Такі зміни можуть бути пояснені ростом задекларованих розмірів пенсій (особливо в 2005 році, коли вони вперше в новітній історії України досягли рівня прожиткового мінімуму) і припинення «протистояння» між ПФУ і суб'єктами господарювання, що обрали спрощену систему оподаткування – останніх зобов'язали так сплатувати окремі внески до ПФУ. Скорочення темпів росту фінансових ресурсів по перерозподілу у 2006 році може бути пояснено тим, що розмір пенсій порівняно із 2005 роком відбувся не таким різким кроком, як у 2005 році порівняно із 2004 роком. Проте практично незмінність структури ФРПС у 2005-2006 рр. дозволяє нам припустити, що роль ресурсів Державного бюджету України не зменшилась і що така структура є одним із наслідків обраної у 2004 році певної політики у галузі пенсійного страхування.

На основі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що відхилення у темпах росту власних ФРПС та їх загальної величини, повинно неодмінно погіршити фінансовий стан окремих видів соціального страхування, під яким ми розуміємо їх більшу залежність від зовнішніх джерел. В першу чергу таке погіршення передбачаємо у пенсійному страхуванні і тому необхідним в сучасних умовах є підвищення ефективності управління саме його фінансовими ресурсами.